

Journal of Natural Science

*No1 (6)
2022*

<http://natscience.jspi.uz>

<u>ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ</u>	<u>ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Шилова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН)3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Белорусия ФА4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор6. Абдурахмонов Э – СамДУ к.ф.д., профессор7. Насимов А– СамДУ к.ф.д., профессор8. Сманова З.А,-ЎзМУ к.ф.д., профессор9. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д,доц10. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б.11. Рахмонкулов У- ЖДПИ б.ф.д., проф.12. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д., проф13. Муродов К-СамДУ к.ф.н., доц.14. Абдурахмонов Ғ- ЎзМУ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц15. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц.16. Азимова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология бўйича) (PhD), доц17. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц.18. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)19. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц20. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)21. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц22. Муминова Н-к.ф.н., доц23. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц24. Инатова М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD)
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (ҳар чоракда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

TARKIBIDA ALKOLOID MODDALAR SAQLOVCHI BA’ZI DORIVOR O’SIMLIKLAR

Ikromov Doston Ne'matulla o'g'li-1-bosqich magistrant

Jizzax davlat pedagogika instituti

Annotatsiya. Alkaloidlar farmakogoliya soxasida ta'sir kuchi yuqori bo'lgan tabiiy moddalar qatoriga kiradi. Ushbu maqolada tarkibida alkaloid moddalar saqllovchi ituzumdoshlar oilasi valkillari

Kalit so'zlar. Dorivor belladonna, Mingdevona, Oddiy bangidevona, Meksika bangidevonasi, Bir yillik qalampir (garmdori).

O'simliklar to'qimalarida tayyor holda bo'ladigan asosli (ishqorli) xossaga va kuchli fiziologik ta'sirga ega bo'lgan azotli murakkab organik birikmalar alkaloidlar deb ataladi. Alkaloid arabcha «alqali»- ishqor va yunoncha «yeydos»- o'xshash (simon) so'zlaridan iborat bo'lib, ishqorsimon birikma degan ma'noni bildiradi. Bu alkaloidlarning asosli xususiyatiga ega ekanligini ko'rsatadi. 1819-yilda Meysner Sabadilla o'simligidan asos xossali birikma ajratib oldi va uni birinchi bo'lib alkaloid deb atadi. Alkaloid bu ma'lum o'simliklar tomonidan ishlab chiqarilgan azot turidagi organik birikma.

Alkaloidlar o'simliklarning turli qismlaridan olinadi. O'simliklarning barcha turlarining taxminan 10% alkaloidlarga ega. Dorivor o'simliklardan ajratib olinadigan alkaloidlar muhim ahamiyatga ega bo'lib quyida tarkibida alkaloid saqllovchi dorivor o'simliklarni keltirib o'tamiz.

Dorivor belladonna - *Atropa belladonna* L. Ituzumdoshlar – *Solanaceae* oilasiga mansub ko'p yillik o't o'simlik bo'lib, bo'yi 2 m ga yetadi. Belladonna bargida 0,7%, ildizida esa 1,3% alkaloidlar bo'ladi. Asosiy alkaloidi giostsiamin bo'lib, skopolamin va boshqa alkaloidlar, hamda kumarin glikozid - metileskuletin bor. Belladonna preparatlari oshqozon - ichak kasalliklarida og'riq qoldiruvchi sifatida ishlatiladi. Bargi antiasmatik preparatlar (astmatol, astmatin) tarkibiga kirib, bronxial astma kasalligida ishlatiladi. Ildizi esa “Karbella” tabletkasi tarkibiga kirib, parkinson kasalligida qo'llaniladi. Giostsiamin alkaloidi “Aeron” tabletkasi tarkibiga kirib dengiz kasalligida ishlatiladi.

Mingdevona - *Hyoscyamus niger* L. Ituzumdoshlar - *Solanaceae* oilasiga mansub ikki yillik, sertuk, badbo'y o't o'simlik. Mingdevona o'simligida alkaloidlar yig'indisi 0,1% gacha bo'lib, asosiy giostsiamin va skopolamindir. Mingdevonaning bargi “Astmatol” va “Astmatin” tarkibiga kiradi. Mingdevona moyi - *Oleum Hyoscyami* og'riq qoldiruvchi sifatida surtiladi.

Oddiy bangidevona - *Datura stramonium* L. Ituzumdoshlar – *Solanaceae* oilasiga mansub bir yillik, yoqimsiz hidli, bo'yi 100 sm, ba'zan 120 sm ga yetadigan o't o'simlik. O'simik tarkibida alkaloidlar 0,4% gacha bo'lib, asosiy giostsiamin va

skopolaminni tashkil etadi. Bangidevona bargi “Astmatol” va “Astmatin” tarkibiga kirib, bronxial astma kasalligida qo’llaniladi.

Meksika bangidevonasi - *Daturae innoxiae* Mill. Ituzumdoshlar – *Solanaceae* oilasiga mansub ko’p yillik bo’yi 60 - 150 sm ga yetadigan o’t o’simlik. Bu o’simlikning mevasi va urug’idan alkoidlar olinadi. Meva tarkibida 0,76-0,41%, urug’ida esa 0,83% alkaloidlar bo’ladi. Asosiy alkaloidi skopolamin bo’lib, meva tarkibida 0,38 - 0,41%, urug’ida esa 0,77% ni tashkil etadi. O’simlikdan olingan Skopolamin gidrobromid markaziy nerv sistemasini tinchlantirish uchun qo’llaniladi. Skopolamin qusishga qarshi ishlatilib, “Aeron” tabletkasi tarkibiga kiradi.

Bir yillik qalampir (garmdori) - *Capsicum annuum* L. Ituzumdoshlar – *Solanaceae* oilasiga mansub bir yillik bo’yi 30 - 60 sm ga yetadigan o’t o’simlik bo’lib, o’simlik mevasi tarkibida Kapsaitsin alkaloidi saqlaydi. Qalampir preparatlari ishtaha ochuvchi va ovqat hazm bo’lishini yaxshilovchi, shamollaganda (radikulit, miozit, nevralligya, revmatizm) kasalliklarini davolashda ishlatiladi. Nastoyka - Tinctura Capsici revmatizm va shamollaganda, suriladigan murakkab suyuq qalampir surtmasi - Linimentum Capsici compositum va sovuq urgan yerni davolashda ishlatiladigan surtma hamda kapsitirin - Capsitirinum preparati tarkibiga kiradi. Qalampirning quyuq ekstrakti - qalampir plastiri - Emplastrum Capsici tayyorlanadi.

Xulosa qilib aytganda Alkaloidlar farmakologiya soxasida ta’sir kuchi yuqori bo’lgan tabiiy moddalar qatoriga kiradi. Ular markaziy nerv sistemasini qo’zg’atish, tinchlantiruvchi, balg’am ko’chiruvchi, qon to’xtatuvchi va boshqa xususiyatlarda ishlatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Grinkevich N.I., Safronovich L.N. i dr. Ximicheskiy analiz lekarstvennix rasteniy. – M.: Visshaya shkola, 1983. – 176 s.
2. Dolgova A.A., Ladigina E.Ya. Rukovodstvo k prakticheskim zanyatiyam po farmakognozii. M.: Meditsina, 1977. – 256 s.
3. Milliy entsiklopediya 2000-2005
4. H. Xolmatov O’. Ahmedov - - Farmakagnoziya.
5. Гринкевич Н.И., Сафронович Л.Н. и др. Химический анализ лекарственных растений. - М.: Высшая школа, 1983. – 176 с.
6. Долгова А.А., Ладыгина Е.Я. Руководство к практическим занятиям по фармакогнозии. М.: Медицина, 1977. – 256 с.
7. D.I. Mustafaqulova Biologiyada darsdan tashqari mashg’ulotlarni tashkil etish metodikasi. "Экономика и социум" №1(92) 2022
8. D.I. Mustafaqulova U.N. Usanov Talabalarda tizimli tafakkurni rivojlantirish. "Journal of Natural Science" №5/3 2021

